

Rapport 1

Syntheseverslag en beleidsaanbevelingen

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT
LEUVEN

Departement Humane Kinesiologie
Faculteit Bewegings- en Revalidatiewetenschappen
Katholieke Universiteit Leuven

Rapport 1

Syntheseverslag en beleidsaanbevelingen

Onderzoek met betrekking tot de relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte, de mate van buitenspelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren.

Opgemaakt door de onderzoekers:

K.U.Leuven

Departement Humane Kinesiologie
Jan Seghers,
Jeroen Scheerder
Filip Boen

Onderzoekscentrum Kind & Samenleving

Jan Van Gils (red.),
Johan Meire,
Wouter Vanderstede,
Wouter Servaas

Met inspiratie vanuit het Seminarie Buitenspelen 10 oktober 2008

waaraan – naast de onderzoekers – deelnamen:

Ugent	Bruno Vanobbergen, Sven Devisscher
VIG	Olaf Moens, Ruth Costers
VVJ	Marc Ipermans,
Speelruimte	Dirk Vermeulen
Heusden-Zolder	Els Jennen
Stad Gent	Marianne Labre
Stad Antwerpen	Wim Seghers
Steunpunt Jeugd	Joris Velleman, Katrijn Gijsel
Kind en Samenleving	Peter Dekeyser
Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor jeugd en volwassenen:	Els Cuisinier, Seppe Dams, Gerda Vanroelen.

Inhoudstafel synthesesenota

---

1. Syntheseverslag	12
1.1. Het belang van buitenspelen	12
1.2. Hoeveel ‘moeten’ kinderen buitenspelen?	12
1.3. Evolutie in het buitenspelen van kinderen is onvermijdelijk	12
1.4. Buitenspelen: niet alleen in het publieke domein.....	13
1.5. Het aantal buitenspelende kinderen in het publieke domein is gehalveerd. Mogelijke verklaringen.....	13
1.6. De leeftijd van de buitenspelers	15
1.7 . Jongens en meisjes	16
1.8. De kwaliteit van het spelen	17
1.8.1. De diversiteit aan spelvormen	17
1.8.2.Kunnen bepaalde spelvormen extra gestimuleerd worden?.....	18
1.9. Waar spelen kinderen?	18
1.10. Het georganiseerde spelen en het spelen onder toezicht	21
1.11. Overgewicht	22
1.12. Veiligheid	22
1.13. Profiel van het buitenspelende kind	23
1.14. Het karakter van een wijk.....	23
2. Beleidsaanbevelingen.....	24
2.1. Vertrekpunt.....	24
2.2. Doelstellingen.....	24
2.3. Operationalisering en uitwerking	24
2.3.1. lokaal beleid	24
3.2. Beleid op bovenlokaal niveau	27

1. Syntheseverslag

1.1. Het belang van buitenspelen

Er is weinig discussie over de vraag of buitenspelen belangrijk is voor kinderen. Die aanname wordt in de literatuur quasi unaniem aanvaard, en bovendien gesitueerd op diverse vlakken van de ontwikkeling van kinderen. Toch is buitenspelen niet iets als een vitamine zonder dewelke de ontwikkeling van een kind op welbepaalde gebieden deficiënt is. Dat soort causale relaties is onmogelijk te bewijzen, niet in het minst omdat 'buitenspelen' een containerbegrip is. Het buitenspelen impliceert meestal lichaamsbeweging en draagt dus bij tot een goede fysieke ontwikkeling, tot de gezondheid en zo ook tot een beter welbevinden. Samen (buiten)spelen met kinderen is ook een arena voor het ontwikkelen van sociale vaardigheden en sociale cohesie. Ook de emotionele ontwikkeling, ruimtelijke oriëntatie, ruimtelijk bewustzijn, cognitieve vaardigheden, tijdsbeheer en ontspanning worden met buitenspelen in verband gebracht. Een ander element dat aan het buitenspelen verbonden wordt, is het zelfstandig organiseren van het spelen; daarbij komen de organisatiecapaciteit van kinderen en hun zin voor initiatief extra aan bod.

Het effect van buitenspelen op deze domeinen – de causale band tussen buitenspelen en een betere ontwikkeling – is evenwel moeilijk te bewijzen met cijfermateriaal, zeker wanneer het de moeilijk meetbare sociale of emotionele ontwikkeling betreft. Maar ook studies die de samenhang tussen buitenspelen en fysieke ontwikkeling onderzoeken, hebben te kampen met methodologische problemen. Op de mogelijke samenhang tussen (weinig) buitenspelen en obesitas komen we nog terug.

Er is voldoende reden om zonder meer te stellen dat buitenspelen op een heel aantal gebieden belangrijk is voor kinderen, maar tegelijk dient erkend te worden dat de ondersteuning van hard cijfermateriaal vooralsnog mager is.

Of nog: buitenspelen is belangrijk, maar we kunnen het niet bewijzen. Het is niettemin ons uitgangspunt.

1.2. Hoeveel 'moeten' kinderen buitenspelen?

Het buitenspelen is niet voor alle kinderen even belangrijk. Kinderen zijn geen identieke wezens: hun noden en behoeften verschillen, hun persoonlijke interesses en drijfveren zijn zeer gevarieerd, hun karakters zijn niet te vergelijken. Daarom zal ook de mate waarin ze buitenspelen en de manieren waarop ze dat doen, erg verschillen. Er kan (vooralsnog?) geen 'recept' voorgeschreven worden over de mate en de aard van het buitenspelen die voor een bepaald kind op een bepaalde leeftijd in een bepaalde omgeving en sociale context nodig zijn.

Er kunnen wel degelijk indicatoren ontwikkeld worden omtrent de nood aan lichaamsbeweging: bij kinderen is één uur per dag matige tot intense beweging nodig voor een goede gezondheid. Deze doelstelling moet evenwel niet alleen via het buitenspelen gehaald worden en bovendien behelst ook niet elk soort buitenspelen veel beweging. Echter hoe de nood aan sociale en emotionele ontwikkeling, ruimtelijke oriëntatie enz. moet gekwantificeerd worden, is zeer onduidelijk.

1.3. Evolutie in het buitenspelen van kinderen is onvermijdelijk

De samenleving evolueert op vele manieren. Kinderen zijn niet meer zo manifest aanwezig in het straatbeeld, de gezinnen hebben gemiddeld minder kinderen en zijn op meer diverse manieren samengesteld. Heel wat kinderen, van wie vaak veel verwacht wordt, hebben een druk leven en maken daarbij gebruik van een groot aanbod aan vrijetijdsbesteding, zowel in het educatieve als in het puur recreatieve veld, zowel in de commerciële als in de niet-commerciële sector. De veelheid aan

informatie die op kinderen af komt dwingt hen om sneller keuzes te maken, meer keuzes te maken enz.

Ongetwijfeld hebben dergelijke evoluties een invloed op het speelgedrag en dus ook op het buitenspelen. Het is evenwel niet zo duidelijk welke veranderingen welke invloed hebben op het speelgedrag. Daarover is amper wetenschappelijk materiaal voorhanden.

Wat wel duidelijk is, is dat de toename van de binnenspeelmogelijkheden niet samenhangt met een afname van het buitenspelen. Die vrees wordt niet onderbouwd door het bestaande onderzoek over buitenspelen. Het literatuuronderzoek levert veeleer evidentie voor de stelling dat de tijd die kinderen binnen spelend doorbrengen niet ten koste gaat van de tijd die ze besteden aan buitenspelen¹.

Het gaat dus voor de kinderen niet om een of/of keuze, maar als ze toch zouden moeten kiezen leren we uit het survey-onderzoek dat ongeveer de helft van de ondervraagde kinderen aangeeft dat ze dikwijls liever buitenspelen dan binnen.

1.4. Buitenspelen: niet alleen in het publieke domein

Gegevens

Er zijn vele manieren om buiten te spelen en actief bezig te zijn. Het survey-onderzoek reikt ons daarbij heel wat gegevens aan. Er zijn niet in het minst de verplaatsingen van en naar school (gemiddeld 1 kind op 3 gaat overwegend met de fiets naar school, bij de oudere leeftijdsgroepen is dit zelfs bijna 1 op 2). Er is de georganiseerde sportdeelname (gemiddeld 2 kinderen op 3 zijn lid van een sportclub), maar eveneens het jeugdwerk (gemiddeld 1 kind op 3 is lid van een jeugdbeweging). Er is het spelen in de tuin (meer dan de helft van de kinderen geeft aan dikwijls in de tuin buiten te spelen), de eigen tuin of de tuin van een vriend(in). En ook tijdens schoolpauzes kan het kind spelen, sporten, ... Kortom, er is dus nog buitenspelen naast het publieke domein.

Uit het survey-onderzoek blijkt dat het spelen in de eigen tuin **dubbel zo populair** is als het spelen in het publieke domein. De populariteit van het spelen in de tuin bij een vriend(in) is in de voorbije decennia gestegen met 10%. In 1983 hebben we geen georganiseerd spelen waargenomen in de publieke ruimte, terwijl we nu wel verschillende **groepen georganiseerd spel** gezien hebben. Buitenspelen gebeurt dus ook via de jeugdbeweging en op- vanginitiatieven. Door het organiseren van groepsspellen en zoektochten is de jeugdgroep een belangrijke context voor kinderen om bos en andere groene ruimte te ontdekken, locaties waar anders zelden of nooit gespeeld wordt.

Discussie

Het buitenspelen in het privé-domein kan moeilijk onderschat worden. De (eigen) tuin is een vertrouwde plek waar kinderen veel vrijheid ervaren. Ouderlijk toezicht wordt niet gezien als een beperking van vrijheid. Integendeel, dit toezicht is waarom kinderen de tuin als een vertrouwde plek ervaren. Er zijn evenwel tot nog toe weinig cijfers voorhanden die het spelen thuis, in het publieke domein, en in het georganiseerde verband vergelijken. Uit het survey-onderzoek leren we evenwel dat gemiddeld 1 kind op 2 aangeeft dikwijls buiten te spelen in de eigen tuin tegenover gemiddeld 1 kind op 4 wat het dikwijls buitenspelen op straat/woonbuurt/plein betreft. Voor het buitenspelen in bos/weide is dit gemiddeld zelfs maar 1 kind op 8². In dit onderzoek stond het buitenspelen in het publieke domein centraal en bij het verzamelen van gegevens werd vooral daarop gefocust.

1.5. Het aantal buitenspelende kinderen in het publieke domein is gehalveerd. Mogelijke verklaringen

Gegevens

Om over het aantal buitenspelende kinderen in het publieke domein uitspraken te kunnen doen, zijn vergelijkingen met andere contexten noodzakelijk. Je zou hun aantal moeten kunnen vergelijken met

---

1 Literatuuronderzoek p.42-43

2 Zie survey-onderzoek p. 86

het aantal binnenspelende kinderen, met het aantal in de tuin spelende kinderen, met het aantal kinderen dat een aantal jaren terug buiten speelde in het publieke domein enz.

We konden de volgende gegevens verzamelen:

1. De speelindex, die het aantal geobserveerde spelende kinderen in een wijk vergelijkt met het aantal kinderen dat er woont, wijst op een stevige daling van het buitenspelen in het publieke domein: in 2008 speelden maar half zoveel kinderen buiten als in 1983 (zie tabel 1).
2. Wanneer de kinderen of hun ouders gevraagd worden of ze dikwijls, af en toe of nooit in het publieke domein spelen, zijn de cijfers minder expliciet. Een vergelijking voor de jongens tussen 1989 en 2008 en voor de meisjes tussen 1979, 1989 en 2008 geeft zelfs enige stijging voor de populariteit van het publieke domein bij jongeren (ouder dan 10 jaar), met uitzondering van bos en weide waar een duidelijke achteruitgang wordt vastgesteld.

Tabel 1. Totale speelindex exclusief 'kinderen onderweg' en inclusief georganiseerd spel

	Aantal geobserveerde kinderen	Aantal kinderen woonachtig in de wijk	Speelindex
Totaal voor 7 wijken 1983	1751	1042	1,68
Totaal voor alle wijken 2008	1435	1687	0,85

Discussie

Er is een verschil tussen de feitelijke, geobserveerde gegevens en de perceptie van de (buiten)spelers (of hun ouders). Om aan beide recht te doen, is het onze interpretatie dat het publieke domein op zich niet aan aantrekkelijkheid inboet, maar dat er niettemin in die ruimte toch heel wat minder gespeeld wordt.

Bij het zoeken naar oorzaken voor het minder buitenspelen, kan niet eenzijdig verwezen worden naar een gebrek aan ruimte: immers ook in een aantal wijken met behoorlijk wat ruimte ligt de speelindex laag, terwijl in sommige wijken quasi zonder speelruimte er een hogere speelindex gevonden wordt. Het verhaal is complexer: ruimte is belangrijk maar niet doorslaggevend. Naast ruimte is zonder twijfel ook de aanwezigheid van andere kinderen belangrijk. Minder andere kinderen in de buurt betekent minder potentiële speelkameraden waarmee kinderen, toevallig of gepland, kunnen spelen. Zodoende zijn kindarme wijken, hoe goed ze ook geëquipeerd zijn, in het nadeel.

Voor wat betreft de ruimtelijke factoren, is er de vaststelling dat ruimte schaarser wordt door de toename van het verkeer en door een meer intensieve bebouwing. Rijdende en geparkeerde auto's nemen ruimte in die daardoor niet meer gebruikt kan worden om te spelen. Het groeiende autopark eist steeds meer (parkeer)ruimte op, ook in de woonomgeving. En het toenemende autoverkeer belemmert de mobiliteit van kinderen én de toegankelijkheid van plekken waarvoor kinderen een weg voor doorgaand verkeer moeten oversteken. Ook het volbouwen van de woonomgeving, en dus de afname van braakliggend terrein en andere potentiële speellocaties, kan er toe bijdragen dat de speelindex is afgenomen. Ook kinderen ervaren dat hun woonomgeving volgebouwd wordt en dat daarmee bespeelbare ruimte verdwijnt.

Nog andere verklaringen voor deze afname kunnen gezocht worden in het sociale domein. Waar er minder sociale cohesie is in wijken, kennen de mensen elkaar minder dan voorheen. Zodoende vermindert de onderlinge communicatie tussen de gezinnen en dus ook het wederzijdse vertrouwen. Het gevolg is dat kinderen minder buitenspelen in de publieke ruimte, ook al is daar wel de ruimte voor.

Naast deze algemene beschouwingen omtrent de afname van het buitenspelen, willen we nog grasduinen in onze onderzoeksgegevens. Tijdens de observaties constateerden we dat de speelindex in tuinvijken of meer residentiële wijken lager lag dan de speelindex in stedelijke wijken. Dit is niet te verklaren met een opmerking over de ruimtelijke kwaliteit alleen. In suburbane wijken is er weliswaar meestal nog heel wat ruimte om te spelen, maar de kinderen gebruikten ze niet. Wel hoorden we 'speelgeluid' opstijgen uit de tuinen. In stedelijke wijken is er minder ruimte voorhanden, maar we zagen er wel meer kinderen in het publieke domein spelen. Aan de ene kant heeft dit waarschijnlijk te maken met het feit dat er thuis geen ruimte (speelkamer, koer, terras of tuin) is om te spelen. Dan is de publieke ruimte – ondanks de mindere kwaliteit – de enige ruimte waar kinderen terecht kunnen. Aan de andere kant zien we dat het sociale leven in dit soort stedelijke volkswijken soms ook groter is dan in suburbane wijken: er wordt meer geleefd op straat, zodat de private sfeer deels doorsijpelt in het publieke domein. De aanwezigheid van kinderen op straat is dan ook vanzelfsprekender. Verder

onderzoek zou zich meer kunnen/moeten toeleggen op de invloed van sociaal-culturele factoren zoals sociale cohesie op de mate van buitenspelen.

Uit de observaties blijkt wel dat in vergelijking met 1983 het buitenspelen in de stedelijke wijken verschoven is van de ontsluitingsstraten naar de meer lokale straten in de wijk. Dat heeft wellicht te maken met de veiligheid: de categorisering van de wegen heeft er toe geleid dat het verkeer in de lokale straten vertraagd is. Deze wegen zijn dus minder onveilig geworden.

Ten slotte nog twee mogelijke verklaringen. Zij hebben gemeenschappelijk dat ze om een verdere toetsing vragen. Daarbij kan, naast leefwereldonderzoek, nauwgezet tijdsbudgetonderzoek een grote bijdrage leveren.

1. Misschien haalt de groeiende institutionalisering van de kindertijd de speelindex naar beneden: de kinderagenda is dermate volgepland dat naschoolse activiteiten, de opvangactiviteiten en allerhande georganiseerde activiteiten zoals sport en muziekles het kinderleven beheersen. Misschien is er gewoon geen tijd meer om zomaar buiten te gaan spelen.
2. Als kinderen effectief veel in de tuin spelen, dan is het denkbaar dat het buitenspelen zich in de voorbije 25 jaar verplaatst heeft van het publieke domein naar de tuin.

1.6. De leeftijd van de buitenspelers

Gegevens

Uit de observaties bleek dat de verhoudingen tussen de verschillende leeftijdscategorieën weinig veranderd zijn in vergelijking met het onderzoek van in 1983. In 1983 was ongeveer 22% van alle geobserveerde kinderen 3 tot 5 jaar oud en in 2008 is dit nog steeds zo. Ook de percentages van de overige leeftijdscategorieën blijven nagenoeg hetzelfde (zie tabel 2).

Tabel 2. Percentage buitenspelende kinderen per leeftijdscategorie in 1983 en 2008

Leeftijdscategorie	1983	2008 ³
3-5 jaar	22,32	22,30
6-8 jaar	41,72	41,25
9-11 jaar	26,12	26,48
12-14 jaar	9,84	9,97

Kinderen participeren dus reeds vanaf jonge leeftijd in het publieke domein en ze verdwijnen vervolgens ook niet meer uit het publieke domein. Ook uit het survey-onderzoek blijkt dat het relatieve aantal oudere kinderen (boven de 10 jaar) dat in de publieke ruimte speelt niet afneemt. Kortom: alhoewel het aantal buitenspelers afneemt, is dit niet ten voordele of ten koste van één of andere leeftijdsgroep.

Van een heel andere aard is de vaststelling dat de 6-8-jarigen het sterkst aanwezig zijn in het publieke domein. Het survey-onderzoek bevestigt dit overwicht voor wat betreft de speeltuin, maar zeker niet voor wat betreft de straat, de woonbuurt en/of het plein. Daarvan maken de oudste kinderen (12-14 jaar) het meest gebruik.

Discussie

De leeftijdsgroep die het vaakst buitenspelend werd geobserveerd, is de groep 6-8-jarigen. Dit is verrassend: op basis van de aanname dat de autonome mobiliteit toeneemt met leeftijd zou je daar eerder de 9-11-jarigen verwachten.

Zoals te verwachten was neemt ook in ons survey-onderzoek de autonome mobiliteit van kinderen toe met de leeftijd: vooral de oudere kinderen mogen naar school fietsen en/of mogen beslissen wanneer ze gaan buitenspelen. Zouden de laatsten, precies omwille van die autonomie, hun speel- en ontmoetingsruimtes reeds buiten de eigen wijk vinden? Het is mogelijk, maar ook in de speelzones waar kinderen uit verschillende wijken komen spelen (speelzones van bovenlokaal belang) blijven

³ Deze percentages hebben alleen betrekking op kinderen die daadwerkelijk buiten speelden, en niet op de kinderen die onderweg waren.

dezelfde verhoudingen zich aftekenen. Het besluit dat de grootste gebruikersgroep van de publieke ruimte de 6 tot 8-jarigen zijn, dringt zich op.

Uit de observaties blijkt dus dat in het publieke domein de kinderen van 6 tot 8 jaar het talrijkst aanwezig zijn; toch is hun aanwezigheid niet dermate dominant dat ze de andere leeftijdsgroepen in toenemende mate zouden verdringen: er is over 25 jaar geen verschuiving te bekennen.

We kunnen op basis van onze gegevens niet beweren dat de keuze voor een type publieke ruimte sterk gebonden is aan de leeftijd. Er zijn wel lichte voorkeuren vast te stellen:

1. De kleuters spelen het meest op de gemeenschapsvoorzieningen (zeg maar: de formele speelruimten)
2. De 6-8-jarigen kunnen we meer vinden in de pleinzones, de straten en de groene ruimten zonder formele voorzieningen
3. De 9-11-jarigen blijken een voorkeur te hebben voor de groene zones
4. De 12-14-jarigen komen vooral samen op de gemeenschapsvoorzieningen, vooral dan de sportterreinen

Naast leeftijd en geslacht kan ook gevraagd worden naar de etnische achtergrond van de kinderen en de invloed ervan op het buitenspelen. Men kan zich immers niet van de indruk ontdoen dat het op straat spelen meer tot de dagelijkse cultuur behoort van kinderen met Mediterrane roots. Er werd echter geen adequate manier gevonden om een dergelijke karakteristiek te onderkennen bij de observaties. Deze karakteristiek blijft daarom in dit onderzoek buiten bereik.

1.7 . Jongens en meisjes

Gegevens

Uit de observaties blijkt een verhouding jongens-meisjes van 55% vs 45%, terwijl de demografische verhouding 49,61% vs 50,39% is. De verhoudingen per wijk variëren in de observaties van 65% vs 35% tot 48% vs 52%. Jongens zijn dus beter vertegenwoordigd bij het buitenspelen dan meisjes. De Seefhoek, een grootstedelijke wijk, vormt met 48% vs 52% een uitzondering: daar zijn de meisjes, zowel wat betreft het buitenspelen als de demografie in de meerderheid. De observaties in 1983 leverden andere gegevens op. De verhouding buitenspelende jongens-meisjes was toen 66% vs 34%, een verhouding die ook in vergelijkbaar observatieonderzoek regelmatig werd gevonden.

Ook uit het survey-onderzoek blijkt een sterkere aanwezigheid van jongens dan van meisjes in het publieke domein, terwijl dat voor tuin en terras niet het geval is. Ook op het vlak van intense lichaamsbeweging scoren jongens veel hoger, maar toch kan niet beweerd worden dat de meisjes globaal passief en de jongens globaal actief zouden zijn. Meisjes zijn dan wel meer met muziek bezig, maar jongens kijken veel vaker TV, zitten vaker achter de computer en verkiezen eerder computergames.

Discussie

Het is een vaak terugkomende vaststelling dat er meer jongens dan meisjes buitenspelen. Dit wordt soms als een discriminatie gezien omdat de meisjes op die manier minder zouden deelnemen aan het sociale leven. In ons onderzoek hebben we evenwel een stijging gezien van het percentage meisjes dat buitenspeelt. Dat is een positieve zaak. De gunstige evolutie naar een beter evenwicht tussen jongens en meisjes in het publieke domein is niet makkelijk te verklaren.

Deze evolutie staat in contrast met de algemene perceptie dat het voor kinderen – maar in het bijzonder voor meisjes – de laatste decennia onveiliger geworden is in het publieke domein. Waarschijnlijk is een nuancering van deze beschermingshypothese hier op zijn plaats. Deze hypothese stelt dat er bij ouders en andere volwassenen een grotere bekommernis is voor de veiligheid van meisjes dan van jongens. Meisjes worden gezien als meer kwetsbaar. Wanneer er dus een gevoel van onveiligheid bestaat zal eerst de aanwezigheid en participatie van meisjes in het publieke domein beperkt worden. Zo'n gevoel van onveiligheid zou onder meer de toename van het percentage meisjes bij georganiseerde activiteiten kunnen verklaren: de locaties zelf en de aanwezige begeleiding worden veelal als voldoende waarborg voor de veiligheid voor meisjes ervaren. Maar toch wordt de algemene perceptie van onveiligheid tegengesproken door de observaties, vermits meisjes, in vergelijking met vroeger, sterker zouden participeren in het buitenspelen.

Een andere vaak geopperde mening stelt de vormgeving van het publieke domein verantwoordelijk voor de lagere aanwezigheid van meisjes. Als tegenargument voeren wij aan dat de wijk binnen ons onderzoek waar meisjes sterker aanwezig zijn zeker geen uitmuntende wijk is qua kindvriendelijke ruimte. De verklaring voor de sterke aanwezigheid van de meisjes moet daar o.i. gezocht worden enerzijds in de demografische dominantie en anderzijds in de globale culturele verschuiving die meer sociale ruimte laat voor meisjes. Ook zagen we in sommige wijken een duidelijk genderonderscheid met betrekking tot speellocaties. Jongens spelen vooral in groene ruimten, op sportpleinen en sportvelden, terwijl meisjes eerder spelen in straten, op speelpleinen of in speeltuinen.

1.8. De kwaliteit van het spelen

1.8.1. De diversiteit aan spelvormen

Gegevens

In het observatieonderzoek van 1983 werd het buitenspelen geordend in zeven spelcategorieën; diezelfde categorieën werden gebruikt om het spelen in 2008 te ordenen. Dat geeft tabel 3:

Tabel 3. Vergelijking van de percentages per spelvorm in 1983 en 2008

	Receptief	Sociaal	Fantasie	Constructie	Herhaald	Explorerend	Regel
1983	15,80	18,60	12,90	6,10	19,60	16,60	7,40
2008	7,32	26,55	3,07	6,62	20,84	6,13	29,48

Daaruit blijkt dat van de creatieve spelvormen (fantasie, constructie en explorerend) het fantasiespel tot een kwart is gereduceerd en het explorerend spel tot een derde. De spelvormen die met beweging te maken hebben (herhaald, explorerend, regel) zijn frequenter geworden: samen genomen stijgen ze van 36 naar 41%. Daarbij valt de verviervoudiging van het regelspel op, wat de afname van het explorerend bewegen meer dan compenseert. Een kwart van het geobserveerde regelspel is georganiseerd spel (jeugdwerk of kinderopvang). De sociale spelvormen (sociaal en regel) verdubbelen bijna. Het receptieve spel (kijken, luisteren, zo op het oog niets doen) halveert.

Discussie

De creatieve spelvormen verminderen erg in frequentie, de bewegingsspelletten stijgen licht, de sociale spelvormen stijgen sterk.

De bewering dat kinderen tegenwoordig veel minder **bewegen** dan vroeger, komt dus alleszins niet omdat ze in hun buitenspelen minder actief zouden geworden zijn. Het aandeel van bewegingsspel houdt immers meer dan stand. Het verschijnen in de woonomgeving van het georganiseerde spelen verklaart de toename van het regelspel voor een deel, maar dat betekent dat nog steeds drie vierde van dat regelspel door de kinderen zelf georganiseerd wordt. Dat is driemaal zoveel als in 1983.

Een verklaring kan gezocht worden in het **sociale** karakter van het regelspel; regelspel en sociaal spel samen omvatten nu 55% uit van alle spelen. Dat is een spectaculaire toename sinds 25 jaar geleden. Zou het dan toch niet zo'n vaart lopen met de individualisering van met name de kinderculturen?

Het **receptieve** spel is gehalveerd. Kinderen zijn dus actiever geworden, minder beschouwend. We hebben diverse verklaringen getoetst, maar geen is solide genoeg om hier gepresenteerd te worden als duiding voor de afname van het receptieve spel.

Overduidelijk en verontrustend is evenwel de afname van de **creatieve** spelvormen. Zijn kinderen minder creatief dan 25 jaar geleden, en zo ja, is dat erg?

De vraag kan evenwel scherper, preciezer geformuleerd worden: betekent het minder creatief worden van het buitenspelen dat kinderen minder creatief zijn of worden? Of is het denkbaar dat er, in plaats van het buitenspelen andere spelvormen zijn (b.v. eerder in de digitale sfeer), of andere werkvormen op school die zorgen voor de ontwikkeling van creativiteit? Zulke pistes zijn wel denkbaar, maar concrete indicaties hieromtrent ontbreken.

En tenslotte: is de teruggang van creativiteit zorgwekkend? Als creativiteit is wat de mens nodig heeft voor de verdere ontwikkeling van zijn soort en voor het zorg dragen voor zijn materiële en menselijke omgeving, dan is ze erg belangrijk. Een teruglopende creativiteit betekent een teruglopende beschaving.

Al deze gegevens en bedenkingen moeten gekaderd worden binnen de algemene vaststelling dat het buitenspelen erg teruggelopen is. Als we stellen dat het aandeel van het bewegingsspel stabiel blijft, is dat in vergelijking met de andere spelvormen. Het bewegend buitenspelen is evenwel, net als het buitenspelen, erg afgenomen.

1.8.2. Kunnen bepaalde spelvormen extra gestimuleerd worden?

Gegevens

Er is gezocht naar de relatie tussen de geobserveerde spelvormen en de kenmerken van zones waarin de diverse geobserveerde wijken werden ingedeeld. De creatieve spelvormen, voor zover ze al voorkomen, vind je meest in groene ruimten en gemeenschapsvoorzieningen, maar je vindt ze zeer weinig op de straten. De bewegingspelen komen in alle soorten speellocaties voor. De sociale spelvormen komen ook overal voor, maar – o ironie – het minst in de gemeenschapsvoorzieningen.

Discussie

Wat de bewegingspelen en de sociale spelvormen betreft, is er geen aanleiding gevonden om te stellen dat een of meerdere welomschreven types van zones deze spelvormen in de hand zouden werken: ze komen immers overal voor. Enkel voor de creatieve spelvormen is er een duidelijke relatie tussen de zonekwaliteiten en de spelvormen. Op basis van de onderzoeksresultaten, kan verwacht worden dat groene ruimten op buurt- of wijkniveau een stimulans geven aan het fantasiespel en zodoende het creatieve spelen stimuleren. Om het explorerend bewegen en het constructiespel te stimuleren zijn de formele speelruimtes en groene ruimtes het meest geschikt. Maar daarmee kan niet beweerd worden dat deze zonekenmerken uitsluitend tot een dergelijk spel aanleiding zullen geven.

Wie niet zozeer een bepaalde spelvorm wil promoten als wel het globaal, afwisselend spelpatroon, kan zijn voordeel doen met de vaststelling uit de literatuur dat een gevarieerde inrichting meer mogelijkheden biedt tot gevarieerd spel.

Bij dit alles moet men ook blijven beseffen dat de aanwezigheid van andere kinderen eveneens een belangrijke deel uitmaakt van de aantrekkingskracht van deze ruimtes. Kinderen zullen speelpleinen en andere plekken gaan gebruiken wanneer er voldoende andere kinderen te vinden zijn. En dan is de ligging van de plek nog niet ter sprake gekomen.

1.9. Waar spelen kinderen?

Gegevens

Het survey-onderzoek ging voor een aantal speelruimten na of het kind erover beschikt en de mate waarin het gebruik maakt van die beschikbare speelplaatsen. Die resultaten bestrijken een breder veld dan de gegevens uit de observaties, die zich beperkten tot het publieke domein.

Anno 2008 is de tuin voor zowat de helft van de kinderen in alle categorieën (jongens en meisjes en in de diverse leeftijdscategorieën) én de meest geliefde én de meest gebruikte buitenspeelruimte. Bij de jongste leeftijdscategorie (6-8 jarigen) rapporteert 75% van de kinderen dikwijls in de eigen tuin te spelen. Bij de 12- tot 14-jarige kinderen gaat het nog steeds over 40% dat er een voorkeur voor heeft, en 43% meldt dat ze ook nog effectief dikwijls in de tuin spelen. Na de tuin, is de straat/woonbuurt/plein én het meest geliefd én het meest gebruikt. Bij de oudere leeftijdsgroepen (12 tot 14 jaar) speelt 30% dikwijls op straat en bij de jongens speelt eveneens 30% dikwijls op straat. Bij de 6- tot 8-jarigen vinden we op de tweede plaats vooral de speeltuin als meest geliefde speelruimte terug. Als derde in de rij, voor wat betreft effectief gebruik, komen bos en weide naar voren, in het bijzonder bij de jongens (16% van de jongens speelt dikwijls in bos of weide). Als laatste in de rij komt

de **speeltuin** aan bod: geliefd tussen 10 en 18%, feitelijk gebruikt als speelruimte tussen 5% (12-14 jarigen) en 15% (6-8 jarigen).

Samengevat kunnen we stellen dat de eigen tuin en de formele (openbare) speelruimte (speeltuin) vooral door de jongere leeftijdsgroepen als speelruimten worden gebruikt, daar waar de oudere kinderen en de jongens naast de eigen tuin de informele (openbare) speelruimten prefereren.

In tijdstrendperspectief (zie tabel 4) kan vastgesteld worden dat gedurende de voorbije decennia bij de jongens en de meisjes zowel het spelen in een speeltuin als het spelen op straat, in de woonbuurt en/of op een plein aan populariteit heeft gewonnen. Het spelen in een bos of weide kent vandaag echter minder succes. Het lijkt aannemelijk dat hier omgevingsfactoren zoals de beschikbaarheid van dergelijke speelplaatsen een belangrijke rol spelen. Bijna negen op de tien lagere schoolkinderen vertoeft (ook) bij vriendjes thuis om te spelen. Dat is beduidend meer dan bij de vorige meetpunten.

Tabel 4. Populariteit van de ruimtelijke context van speelgedrag bij jongens en meisjes uit het lager onderwijs in 1979/1989 en 2008, in percentages⁴

	Jongens			Meisjes			
	1989	2008		1979	1989	2008	
1 Op de koer of in de tuin	95,1	87,6	***	90,8	93,6	91,3	*
2 Bij vriendjes thuis	75,4	85,8	***	71,9	76,3	88,3	***
3 Binnenshuis	88,4	76,7	***	74,5	87,7	79,4	***
4 Op het terras	63,9	67,5	NS	36,1	69,9	74,3	***
5 In een speeltuin	56,3	67,3	***	51,9	56,4	67,9	***
6 Straat/woonbuurt/plein	53,4	61,4	**	47,6	47,0	54,3	**
7 Bos/weide	69,9	60,4	***	52,2	60,9	47,6	***

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Het observatie-onderzoek, dat zich beperkte tot het spelen in het publieke domein, leverde volgende gegevens op. De meeste spelende kinderen troffen wij aan in de straten (33%); dat is logisch gezien de straten een zeer groot aantal zones uitmaken van het publieke domein. Daarna volgen de formele speelruimten (20%). Een klein peloton formeert zich op enige afstand: pleinzones (18%), groene ruimte (14%) en sportvoorzieningen (11%). Wanneer we kijken naar de intensiteit van bespeeling, dan krijgen we toch een ander beeld: formele speelruimte en sportvoorzieningen halen de hoogste gemiddelden. Pleinzones en groene ruimtes (vooral van buurt- of wijkniveau) volgen op zekere afstand. Straten worden veel, maar niet intensief bespeeld: het spel is er meer verspreid. Per wijk lopen de cijfers sterk uiteen. In wijken waar er helemaal geen formele speelruimte of sportvoorzieningen aanwezig zijn, neemt de straat tot 68% van de spelende kinderen op.

Als we de stedelijke en de suburbane wijken uit het observatieonderzoek vergelijken (zie tabel 5) zien we dat het percentage kinderen dat op straat speelt niet erg uiteen loopt (tussen 34 en 40%). Het gaat hier evenwel overwegend om straten met lokaal verkeer en/of met een duidelijk voetgangersprofiel. Andere straten hebben haast geen speelfunctie. De straten met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers scoren net iets beter dan de straten zonder specifieke maatregelen gericht op het voetgangerscomfort. Alles wijst erop dat het lokale karakter van straten (louter bestemmingsverkeer) meer invloed heeft dan het al dan niet aangepaste wegprofiel. De gemeenschapsvoorzieningen (met o.a. formele speelruimte en sportvoorzieningen) worden in de suburbane wijken evenwel net iets vaker gebruikt dan de straten.

Tabel 5. Percentage spelende kinderen per type publieke ruimte⁵

Type ruimte	Stedelijk	Suburbaan
Pleinzone	26,63	2,51
Groene ruimte (exclusief gemeenschapsvoorzieningen)	7,39	13,09
Gemeenschapsvoorzieningen	28,52	40,31
Straten	34,02	39,90
Parkeerterreinen	3,43	2,47

⁴ De percentages geven de respondenten weer die 'af en toe' of 'dikwijls' van de desbetreffende speelruimte gebruik maken

⁵ Deze percentages zijn exclusief de geobserveerde georganiseerde groepen

De zones op zich hebben een betekenis voor het spelen, maar zonder een goede inplanting missen ze veel effect. De meest bespeelde ruimtes zijn strategisch gelegen in die zin dat ze makkelijk bereikbaar zijn voor kinderen, in de buurt liggen van andere wijkvoorzieningen (bijv. sportcentrum, park) of deel uitmaken van het bovenlokale publieke ruimtenetwerk. Daarom hoeven ze niet centraal te liggen, maar wel op de loop- of fietsroutes.

Speelterreinen met een bovenlokale functie dienen onderscheiden te worden van locaties met een uitgesproken wijkgebonden functie. Met name in steden, waar wijken dicht bij elkaar liggen en waar ook grotere speelterreinen aangelegd worden, krijgt men concentraties van kinderen uit aanliggende wijken. Een dergelijke bovenlokale gemeenschapsvoorziening trekt heel veel kinderen aan.

Nog enkele gegevens vanuit de focusgroepen. In buurten waar veel gespeeld wordt vertellen kinderen dat ze de straat op gaan wanneer ze zich thuis vervelen vermits ze vrienden tegen het lijf kunnen lopen. Die ontmoetingskansen zijn belangrijk in de waardering die kinderen hebben voor de straat en voor straatpleintjes. Vanuit die plekken kunnen ze ook elders gaan spelen. Pleintjes hebben dus naast een speelfunctie (de ruimte) ook een sociale functie.

Discussie

Het is vanuit de literatuur niet voor de hand liggend om de relatie te maken tussen de aard van een locatie en de mate waarin er gespeeld wordt. Dat heeft te maken met de vaststelling dat kinderen spelen waar ze maar kunnen. Zijn er alleen straten om te spelen, dan zullen ze die straten gebruiken; is er een variëteit aan locaties dan zullen ze die variëteit benutten⁷. Speelterreinen hebben zeker geen alleenrecht als speellocatie: geen speelvoorziening kan voor 100% beantwoorden aan de noden van kinderen. Verkeersluwheid is wel een randvoorwaarde voor elke (speel)locatie, net als bereikbaarheid. Straten en pleinen zouden hun grote belang wel eens kunnen ontleenen aan hun ligging: meer bepaald straathoeken, observatiepunten, sites met gemeenschapsvoorzieningen enz. Dat wijst tegelijk op het grote sociale belang van speellocaties: de voorkeur van kinderen gaat naar plaatsen waar er ruimte is om te spelen en naar waar je andere kinderen kan ontmoeten.

Zoeken we naar de belangrijke kwaliteiten op niveau van een wijk, dan springt de variëteit aan speellocaties in het oog.

Waar in de literatuur veel belangstelling is voor braakliggende terreinen en 'wilde' stukken groen, zagen wij in onze observaties zeer weinig kinderen op dergelijke locaties. Groene randstroken waren nochtans voorhanden, maar werden niet gebruikt, dit in tegenstelling tot de observaties in 1983 waar dergelijke (meestal geheime) plekken waarvan alleen kinderen wisten dat ze bestonden wel te vinden waren. Voor een verklaring hiervan kunnen we enkel verwijzen naar de stevige achteruitgang van de creatieve spelvormen waarvoor de simpele aanwezigheid van geschikte infrastructuur geen oplossing betekent.

Ook weinig gebruikt voor spel zijn de zgn. trage wegen: op paden die het mogelijk maken om de tuinen langs achter te bereiken en die in 1983 opvielen door een grote aantrekkingskracht, vonden we geen spelende kinderen. De verklaring hiervoor kan liggen in het hoger opgemerkte belang van het sociale karakter van locaties. Deze paden zijn soms zo privé dat het betreden ervan lijkt op het betreden van verboden gebied.

Interessant in de literatuur is tevens het belang van de betekenisgeving. Plekken worden speelplekken als kinderen ze die betekenis kunnen geven, als kinderen ze kunnen toe-eigenen, als zij zich die plekken 'eigen' kunnen maken. Dit blijkt een kwaliteit die volwassenen niet zien, die zich ook niet laat omschrijven in ruimtelijke kwaliteiten. Het gaat om plekken die op een bepaald ogenblik een eigen naam krijgen, een eigen functie: ze krijgen betekenis, ze krijgen een gebruikswaarde. Om die kwaliteit te verkrijgen, moet een speellocatie gebruikt worden, en samen met anderen gebruikt worden.

Besluit: men moet bij het speelvriendelijk maken van een wijk zich niet alleen richten op formele speelplekken maar ook op straten, pleinen, hoeken en kanten. Deze plekken moeten bereikbaar zijn, wat vooral betekent dat ze 'in de loop liggen' van kinderen en andere mensen. Zij moeten in een verkeersluwe omgeving liggen en betekenis kunnen krijgen.

1.10. Het georganiseerde spelen en het spelen onder toezicht

Situering

Het was in het kader van dit onderzoek niet de bedoeling het georganiseerde spel in speelpleinwerkingen, grabbelpasinitiatieven, sportweken, kinderopvang e.d.m. te betrekken; de focus stond immers gericht op het publieke domein. Toch werd geobserveerd dat in het publieke domein ook een aantal georganiseerde speelmomenten voorkomen. Hun aantal is beperkt in die zin dat ze zeker niet representatief kunnen zijn voor de enorme veelheid aan gelijkaardige initiatieven die zich vooral op privéterreinen afspelen.

Wat wel expliciet opgenomen was in het observatieschema was het toezicht. Er werd uitgekeken naar volwassenen in de buurt van het kind die hetzij afstandelijk toezicht hielden (zonder actief betrokken te zijn in het spel), hetzij wel meespeelden met het kind (hieronder 'begeleid of georganiseerd spel' genoemd).

Gegevens

In de georganiseerde groepen waren de meisjes in de meerderheid; geen spectaculaire meerderheid maar toch gaat het om een verhouding van 54% meisjes, 46% jongens. Het merendeel van de kinderen hierbij was tussen 6 en 11 jaar. Zij spelen vooral in groene ruimten en op formele ruimten. De straten worden enkel gebruikt voor verplaatsingen.

Het begeleide spel maakt in beide onderzoeken 15% uit van al het spelen. In vergelijking met 1983 is het toezicht met 10% afgenomen en het onbegeleide, niet onder toezicht spelen met evenveel procenten gestegen (zie tabel 5). En alhoewel er grote verschillen zijn tussen de wijken onderling, kunnen we daarvoor geen samenhangende verklaring vinden.

Tabel 5. Overzicht van percentages spelbegeleiding/toezicht

Jaar	Percentages		
	Onbegeleid	Toezicht	Begeleid
1983	35,74	49,24	15,03
2008	45,78	38,47	15,75

In de lijn van de vaststelling dat meisjes een meerderheid vormen bij het georganiseerd spelen, zijn zij ook het talrijkst bij het toezicht en zijn ze zwaar in de minderheid bij het onbegeleid spelen (zie tabel 6).

Tabel 6: Percentages jongens en meisjes bij spelbegeleiding/toezicht

	Onbegeleid	Toezicht	Begeleid
Jongens	65,60	47,46	45,13
Meisjes	34,40	52,54	54,87

De evolutie van de cijfers per leeftijdsgroep ligt in de lijn van de verwachtingen: hoe jonger, hoe meer toezicht en begeleiding. Op te merken valt dat van de kleuters 25% begeleid speelde en 58% onder toezicht (en 17% zonder toezicht).

Discussie

De vaststelling dat het begeleide spelen zich ook deels afspeelt in de woonomgeving, is op zich niets om zich zorgen over te maken. Het beperkt de verplaatsingstijd voor kinderen, bevordert de toegankelijkheid van dergelijke initiatieven en misschien kan er zelfs een transfer verwacht van bepaalde manieren van spelen naar het informele spelen. Dit laatste is evenwel moeilijk hard te maken. In een geobserveerde wijk bijvoorbeeld vertelden kinderen over een bepaald bosgebied dat zij daar kwamen spelen met de jeugdbeweging, maar verder kwamen ze daar nooit spelen, ze fietsten er hooguit doorheen.

Deze verzamelde gegevens snijden wel de discussie aan omtrent de mogelijke verdringing van niet-georganiseerd buitenspelen door georganiseerde spelactiviteiten. En er is inderdaad heel wat

evidentie om te stellen dat het leven van kinderen in toenemende mate geïnstitutionaliseerd wordt en er dus tegelijk minder tijd is voor het ongestructureerd spelen, televisiekijken, bezoeken en passieve vrijetijdsbesteding⁸. Dat daarmee gunstige effecten van het buitenspelen met betrekking tot hun autonomie (zoals het organiseren van eigen bezigheden met een zelf gevormde groep kinderen, het leren omgaan met verveling en met andere gevoelens) uit het oog verdwijnen, kan alleen maar betreurd worden. Dit is vooral belangrijk in het perspectief van de ontwikkeling van het maatschappelijk actorschap van kinderen en het beperken van de pedagogisering van het kinderleven.

Het georganiseerd spelen is gekenmerkt door een zekere bescherming, dat blijkt uit de deelnemende leeftijdsgroepen en uit de sterkere aanwezigheid van meisjes. (De hoger vermelde beschermingshypothese is hier wel van toepassing). Stoten we hier op de grenzen van het georganiseerd spelen? En zo ja, kunnen die grenzen verlegd worden? Stof voor verder onderzoek en reflectie.

1.11. Overgewicht

Gegevens

Uit het survey-onderzoek blijkt dat kinderen met overgewicht niet rapporteren dat ze minder buitenspelen dan hun leeftijdsgenoten met normaal gewicht. Wel doen kinderen met overgewicht minder vaak en minder lang aan intense lichaamsbeweging.

Kinderen met overgewicht spelen vaker rustige spelen tijdens de speeltijd op school, komen minder per fiets naar school (en meer met de bus), ze sporten minder, maar ze spelen zeker niet beduidend minder buiten. Ze hebben wel minder speelmateriaal in hun omgeving, maar bezitten wel opvallend meer een TV-toestel op de eigen slaapkamer (1 op 3 kinderen met overgewicht heeft een TV op de eigen slaapkamer). Bijgevolg wordt door deze kinderen ook effectief meer naar TV gekeken tijdens de vrije tijd dan door kinderen met een gezond gewicht. Gezien hun buitenspelen daar niet per se onder lijdt (met uitzondering van het buitenspelen in de eigen tuin), wordt de compensatiehypothese als zouden deze binnenactiviteiten de buitenactiviteiten verhinderen, niet onmiddellijk bevestigd. Opvallend is wel dat kinderen met overgewicht een lagere deelname hebben aan het sociale leven, wat weerspiegeld wordt in een lager lidmaatschap van jeugdbeweging of sportclub.

Discussie

Overgewicht bij kinderen is een actueel thema. Obesitas is een term die iedereen tegenwoordig vlot in de mond neemt. Er circuleren uiteenlopende cijfers variërend van 11% van de kinderen met overgewicht tot 1/3 van de kinderen. En dus werd in het survey-onderzoek ook gevraagd naar het overgewicht van de kinderen.

Als maat voor overgewicht en obesitas, werd in voorliggende studie gebruik gemaakt van de Body Mass Index (kg/m^2), berekend op basis van de zelfgerapporteerde lichaamslengte (m) en het zelfgerapporteerde lichaamsgewicht (kg).

De onderzoeksvraag was of kinderen met een overgewicht even vaak buitenspeelden als hun gelijken met een gezond lichaamsgewicht. De mogelijkheid bestond dat er een tweedeling zou ontstaan tussen buitenspelende en gezonde kinderen versus binnenspelers met overgewicht. Die tweedeling is niet vastgesteld. Kinderen met een overgewicht mogen dan op een aantal leefstijlgedragingen verschillen van kinderen met een gezond gewicht (bv. TV kijken, deelname verenigingsleven), voor wat betreft het buitenspelen in het publieke domein kan dit niet per se gesteld worden.

1.12. Veiligheid

Situering

De veiligheid bij het spelen lijkt ook een belangrijk thema voor onze samenleving. Daarom komt het hier kort aan bod.

Gegevens

De kinderen hebben ons weinig te vertellen over onveiligheid. Het komt naar voren als een argument om niet op straat te spelen bij de jongste kinderen (6-8 jaar) wiens vragenlijsten door de ouders werden ingevuld (24%). Bij 15% van de 9-11-jarigen is dit nog een argument om niet op straat te spelen, bij de 12-14-jarigen nog 7%. Bij bos/weide is dit nog een argument voor een 7 à 8% van de antwoorden. Bij de speeltuin zakt dit cijfer naar 1 à 2%.

Uit de literatuur komt sociale onveiligheid vaak aan bod wanneer kinderen spreken over hun aanwezigheid in het publieke domein. Dan gaat het vooral over oudere tieners en over specifieke groepen van volwassenen (dronken mensen, junkies, pedofielen, ...).

In de focusgroepen bleek onveiligheid, ook wanneer er expliciet naar gepeild werd, echter niet echt een item voor de kinderen. Auto's werden onderkend als oorzaak van gevaar, net als welbepaalde plekken, bijvoorbeeld waar het 's avonds erg donker is.

Discussie

Hoewel vele debatten over buitenspelen in België in het post-Dutroux-tijdperk werden beheerst door het thema 'veiligheid', lijkt dit thema niet sterk meer te leven bij kinderen anno 2008. En vermits kinderen bij hun redeneringen vaak teruggrijpen naar argumenten van hun ouders, kan wellicht gesteld worden, dat die hype voorbij is. Er blijft een vrij realistisch beeld van bedreigingen over: auto's en bepaalde personages.

De veiligheid van de speelinfrastructuur kwam op geen enkele manier ter sprake. De overdreven en eenzijdige aandacht voor dit thema in bepaalde milieus kan hiermee tot zijn ware proporties herleid worden.

1.13. Profiel van het buitenspelende kind

Gegevens

Als de kinderen op basis van de gegevens over hun buitenspeelgedrag worden opgedeeld in drie groepen, en er wordt dan gezocht naar wat de intensief buitenspelende kinderen gemeen hebben en wat hen onderscheidt van de matige en zwakke buitenspelers, dan komen enkel de volgende kenmerken in beeld. Intensieve buitenspelers zijn vaker jongens, zijn vaker lid van een jeugdvereniging, genieten meer autonomie om buiten te spelen en hebben zelf een grotere voorkeur om buiten te spelen.

Voor wat betreft leeftijd, sociaal-culturele kenmerken (o.a. opleiding, beroep van ouders), lidmaatschap van sportverenigingen, gewichtstatus enz. kan de groep intense buitenspelers niet gekarakteriseerd worden.

Discussie

Het is dus niet voor de hand liggend een profiel van het buitenspelende kind te tekenen op basis van diverse externe factoren. De meest bepalende factoren blijken de attitudinale kenmerken zoals de autonomie die het kind krijgt (vraagt?) en de persoonlijke voorkeur om buiten te spelen. Het actorschap van het kind komt op het voorplan. Voor de hand liggende achterstellingfactoren blijken niet doorslaggevend.

De doelgroep bij uitstek voor acties ter stimulering van het buitenspelen zijn de kinderen zelf. En daarbinnen kunnen niet meteen deelgroepen naar voren geschoven worden. Het zou evenwel dwaas zijn om daarbij de ouders uit het oog te verliezen, gezien zij de belangrijke partners zijn voor kinderen om te onderhandelen over hun autonomie. Het buitenspelen is niet thuis te wijzen in het individuele ontplooiingstraject van een bepaalde bevolkingsgroep; het is van alle bevolkingsgroepen, maar ook van alle bevolkingsgroepen te weinig.

1.14. Het karakter van een wijk

Het definiëren van factoren die het buitenspelen in de woonomgeving beïnvloeden, is moeilijk. Er komen wel een aantal elementen naar voren, maar tegelijk stoten we een aantal keren op omschrijvingen als het klimaat van de wijk, het karakter van een wijk, de sociale kenmerken e.d.m. Els

Jennen stelt dat er een draagvlak voor het spelen aanwezig moet zijn in de wijk⁶. Het gaat daarbij om een holistische kwalificering die – op dit ogenblik – amper geoperationaliseerd wordt. Van belang lijken de voorgeschiedenis van een wijk (hoe kwam hij tot stand, welke mensen kwamen er wonen), met de identiteit (voelt men zich als behorend tot een wijk, is er een typische wijkidentiteit en op basis waarvan?), met de voorzieningen die al dan niet aanwezig zijn in de wijk, met de bereikbaarheid, enz. Ook de term sociale cohesie verwijst naar zo'n integrale benadering. Het sleutelwoord bij deze benadering is de betekenis die de wijk, ook in zijn onderdelen, heeft voor de kinderen.

Een dergelijke identificering van de wijken hebben wij niet opgemaakt in het kader van dit onderzoek. Die lijkt ons evenwel interessant, maar dan meteen in een breder kindperspectief; het zou dan niet alleen gaan over het buitenspelen maar over het globale zich welbevinden van het kind in de wijk, waarbij ook onderwijs, mobiliteit, vrijetijdsbesteding, sociale netwerken e.a. ten berde gebracht dienen te worden.

Een referentiekader daarvoor ontwikkelen is dan de eerste opdracht. Het werk van Sven De Visscher geeft hiertoe een goede aanzet.⁷

2. Beleidsaanbevelingen

2.1. Vertrekpunt

Het buitenspelen is in de voorbije jaren stevig teruggelopen. Dit geldt voor alle leeftijden voor jongens en meisjes, en er zijn geen wijken die hieraan ontsnappen. Binnen deze algemene vaststelling, zijn er nog twee accenten te leggen: de creatieve spelvormen zijn het meest onderhevig aan deze daling, en het gebruik van bos en weide loopt het sterkst terug. Hoe dan ook maakt dat dat we voor de beleidsaanbevelingen, brede en algemene doelstellingen m.b.t. het buitenspelen voorop moeten stellen die dan weer een breed gamma aan initiatieven vereisen.

2.2. Doelstellingen

- Meer kinderen aan het buitenspelen krijgen
- Deze kinderen vaker en langer aan het buitenspelen krijgen
- Bij hun spelen ook de creatieve spelvormen beter aan bod laten komen.
-

2.3. Operationalisering en uitwerking

2.3.1. lokaal beleid

WIJKGERICHTE AANPAK

sociale cohesie stimuleren door ondersteuning van bewonersinitiatieven en bewonerbetrokkenheid

De gemeente kan aan de sociale cohesie werken door het stimuleren van wijkgerichte initiatieven, evoluerend van wijk- en straatfeesten naar wijkraden, speelstraten, straatsport, sociaal-culturele initiatieven e.d.m., kortom door een meer wijkgericht gemeentelijk beleid.

Verder voelen bewoners en organisaties (bv. scholen) zich vaak betrokken bij het spelen van kinderen in hun buurt. Het opzetten van samenwerkingsverbanden tussen bewoners en organisaties kan vanuit het lokale beleid gestimuleerd worden.

⁶ Zie ook p. 23 van de literatuurstudie die bij dit project 'Buitenspelen' hoort.

⁷ De Visscher S., (2008), De sociaal-pedagogische betekenis van de woonomgeving voor kinderen. Gent, J. Story-Scientia.

Een andere invalshoek voor de sociale cohesie is de participatie. Bewoners, inclusief kinderen, moeten actief betrokken worden bij het ontwikkelen van het speelbeleid in de eigen wijk. Zeker het ontwerpen maken voor speelplekken is een dankbare activiteit om de sociale cohesie te ontwikkelen. Maar ook de betrokkenheid van bewoners bij onderhoud en toezicht dient bevorderd te worden.

Zo'n wijkgericht beleid is voor meer doelstellingen interessant dan voor het bevorderen van een speelklimaat.

JEUGDBELEID LOKAAL

- georganiseerde speelinitiatieven jeugdwerk helpen de bespeelbaarheid van de eigen omgeving te verkennen
- promotie buitenspelen (sensibilisatie en communicatie naar kinderen en ouders)
- monitoring van het buitenspelen

Georganiseerde speelinitiatieven, variërend van speelpleinwerking, mobiele animatie, occasionele animatie, jeugdbewegingen, grabbelpas, naschoolse en buitenschoolse kinderopvang enz. kunnen, in de mate dat ze zich in de wijk afspelen en een variëteit aan locaties gebruiken, ertoe bijdragen dat kinderen de bespeelbaarheid van de wijk leren kennen. Zodoende wordt er aandacht besteed aan de complementariteit van het georganiseerde en het niet-georganiseerde spelen. Binnen het gemeentelijk jeugdbeleid kunnen dergelijke initiatieven gestimuleerd worden.

Niettemin moet het belang van buitenspelen én van de autonome invulling van de vrije tijd door kinderen duidelijk gemaakt worden aan de aanbieders.

Allerlei initiatieven die hierboven reeds aangehaald werden, zullen spelende kinderen buitenlokken en aanstekelijk werken, vooral voor andere kinderen, maar ook voor de ouders. Ze verlagen de drempel naar de buitenruimte. Het is vooral belangrijk om deze initiatieven én aantrekkelijk én goed bekend te maken. Al naargelang de wijk dient bekeken te worden of men zich daarbij gaat richten op specifieke doelgroepen om zodoende ook te werken aan hun integratie.

De gemeente kan een monitor uitwerken waarmee ze geregeld het buitenspelen in diverse wijken kan 'meten'. Dat kan een eenvoudige tool zijn, maar men kan die ook bijzonder complex maken. Het eenvoudigste is het om aan een wijkbewoner te vragen om op enkele vastgelegde momenten te tellen hoeveel kinderen van welke leeftijd en geslacht er op diverse plekken aan het spelen zijn. Complexer wordt het als de etnische roots mee genomen worden, als ook verschillende momenten in de dag en verschillende seizoenen aan bod komen en tenslotte ook de aard van het spel, het gebruikte materiaal, de groepsgrootte, het toezicht door volwassenen enz.

RUIMTE Wijkniveau

- ruimte voorzien
- ontmoetingsplekken
- variëteit aan speelplekken
- inplanting
- meer lokale straten
- openbaar maken van momenteel niet-openbare voorzieningen als schoolpleinen, sportvelden, parkings, etc.

RUIMTE Aard van de plekken

- formele speelruimten voor de jongste kinderen
  - a. voor 6-11-jarigen: pleinzones, straten, groene ruimten
  - b. tieners: ook sportvoorzieningen
- creatieve spelvormen stimuleren via groene ruimten en gemeenschapsvoorzieningen

Het lokale ruimtelijke beleid speelt zich af op twee niveaus: ten eerste het niveau van ruimtelijke planning en mobiliteit, ten tweede dat van inrichting en ontwerp.

A. Ruimtelijke planning en mobiliteitsbeleid

Eerst en vooral moet er voldoende ruimte voorzien worden in de wijken. Dit is een element van **ruimtelijke ordening en planning**.

Waar het gaat over nieuw te bouwen wijken, kunnen instrumenten als een **verkavelingsverordening** en/of **richtlijnen voor kwalitatief verkavelen** aangewend worden. Een woon- of verkavelingsverordening is een juridisch instrument dat kan gebruikt worden o.m. om voldoende oppervlakte aan publieke ruimte te reserveren in een woonontwikkeling. Het is evenwel moeilijk om in dergelijke juridisch bindende voorschriften ook concrete kwaliteitsvereisten op te nemen.

In de verordenende voorschriften kan echter wel het woord 'kwalitatief' of 'duurzaam' opgenomen worden. Die kwaliteitsvereisten kunnen geconcretiseerd worden in een afzonderlijk visie-document met niet-verordenende 'richtlijnen', 'principes', 'concepten', 'wegwijzers' of 'inspiratiebeelden' voor kwalitatief, duurzaam en kindvriendelijk verkavelen. Het gemeentebestuur (administratie én gemandateerden) kan dit onderschrijven, waardoor dergelijk document toch bindend wordt.

Deze voorschriften en richtlijnen kunnen vervolgens als basisdocumenten meegegeven worden bij de opmaak van **bestekken** voor RUP's, stadsvernieuwing of andere ruimtelijke projecten. Bij de toekenning van verkavelingsvergunningen kunnen ze mee onderdeel uitmaken van de onderhandeling over stedenbouwkundige lasten.

Steden en gemeenten kunnen ook **masterplannen voor kindgerichte publieke ruimte** ontwikkelen. Die bepalen dan de krachtlijnen voor alle ruimtelijke ingrepen in bestaande wijken voor wat betreft hun kindgerichtheid. Dergelijke masterplannen bouwen verder op de traditie van speelruimtebeleidsplannen of speelweefselplannen, maar gaan een stap verder omdat ze uitspraken doen over de uitbouw van publieke ruimte en kwaliteitsvolle planning in het algemeen. Het masterplan kan dan als programma, randvoorwaarde of voorstudie worden meegegeven bij aankomende projecten. Masterplannen kunnen ook zelf (mee) projecten op de agenda zetten, of zijn een instrument voor de gerichte aankoop van strategische gronden.

Het **gemeentelijke ruimtelijk structuurplan** is uiteraard ook een belangrijk strategisch instrument om kindgerichte publieke ruimte te realiseren op het schaalniveau van de gemeente (bijv. planning van speelbossen, aanduiden van woonontwikkelingsgebieden, principes voor ontwikkeling van woongebieden, enz.). Bij een herziening van structuurplannen, dient daarvoor oog te zijn.

Al deze ruimtelijke instrumenten moeten **onderstaande aandachtspunten voor kwaliteitsvolle planning** helpen realiseren:

- Er moet voldoende publieke ruimte worden gereserveerd of gecreëerd: groenvoorzieningen op wijk- en buurniveau, sportvoorzieningen, ruimte voor speelterreinen, buurt- of wijkpleinen, enz.
- De inplanting van deze publieke plaatsen moet goed worden overwogen: bereikbaarheid, toegankelijkheid, zichtrelaties, oriëntatie, centraliteit en nabijheid van voorzieningen zijn belangrijke kwaliteiten.
- Die ruimten moeten met elkaar verbonden zijn zodat ze een hecht 'speelweefsel' vormen. Een tragewegennetwerk kan de drager worden van een speelweefsel.
- Bundeling van publieke ruimte of voorzieningen kan een goede strategie zijn, op voorwaarde dat deze ruimtes en voorzieningen goed bereikbaar zijn.
- Ook op straatniveau moet ruimte zijn voor ontmoetingsplekken, wat concreet vorm kan krijgen op straathoeken en andere plekken waar kinderen en jongeren vaak langskomen.

Bij ontwerp of herstructurering van wijken moet ingespeeld worden op de identiteit van een wijk en de sociaal-culturele betekenis van plekken. Kinderen, tieners en jongeren moeten daarom geconsulteerd en betrokken worden bij ruimtelijke planning.

Zij kunnen potenties en knelpunten van een wijk aanduiden en passende invulling geven aan het concept kindvriendelijkheid.

Goede **mobilitieitsplannen**, in het bijzonder **wijkcirculatieplannen**, kunnen eveneens een

belangrijke rol spelen. Zij moeten zo uitgetekend worden dat er een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen straten met doorgaand verkeer en straten met louter bestemmingsverkeer.

- **Voor nieuwe woonontwikkelingen** dient dus grote aandacht uit te gaan naar de verkeersafwikkeling en ontsluitingsconcepten (bijv. visgraatstructuur, boomstructuur, verschoven raster, enz.).
- **Voor bestaande wijken** kan de wijkcirculatie worden geoptimaliseerd, zodat doorgaand verkeer zo veel mogelijk gemeden wordt. Een ver doorgedreven wegcategorisering is hiervoor van groot belang. Ook binnen de categorie 'lokale weg' moeten varianten onderscheiden worden, gaande van buurtontsluitingsstraten (met soms nog een aanzienlijke autofrequentie) tot straten met puur bestemmingsverkeer en doodlopende straten.

B. Inrichting en ontwerp

- Publieke ruimte dient zo ingericht te worden, dat ze **creatievere vormen van spel** bevordert. Vooral goed ontworpen groene ruimten en speelpleinen bieden grote kansen voor constructiespel en fantasiespel. Sportvoorzieningen moeten tevens uitdagen tot explorerend spel en experimenterend bewegen. Pleinruimtes kunnen evenzeer fantasiespel uitlokken (bijv. podiumruimtes, schuilplaatsen, enz.).
- Er moet een grote variëteit aan ruimten zijn. Daar genieten de kinderen van alle leeftijden van. Toch kunnen binnen die variëteit een aantal leeftijdsgerichte accenten gelegd worden. Speelpleintjes zijn er in de eerste plaats ten behoeve van de jongste kinderen. Daarnaast moeten pleinzones, straten en groene ruimten een plek krijgen; die zullen erg gewaardeerd worden door de 6-11-jarigen. En voor de tieners zijn er nog (open) sportvoorzieningen nodig.
- **Genderbewust** ontwerpen blijft nog steeds een opgave en uitdaging, vooral bij sportvoorzieningen en groene ruimte.
- Het staat buiten kijf dat een straat- en pleinontwerp dat geen autoverkeer, enkel verkeerssluif of enkel traag wegverkeer toelaat, de diversiteit aan spelvormen kan bevorderen.
- **Participatie en betrokkenheid van kinderen, tieners en jongeren** kan een manier zijn om de hierboven genoemde uitdagingen te helpen vorm geven.

C. Bijkomende ruimtes

Om de buitenspeelmogelijkheden te vergroten, kan verder gedacht worden aan het openbaar maken van (momenteel) niet-openbare voorzieningen als schoolpleinen, sportvelden. In dit kader kunnen samenwerkingsprojecten tussen school, buurt en sport, zoals lokale brede school initiatieven, als aanzet fungeren. Ook het verruimen van openingstijden van openbare voorzieningen zoals bewaakte speeltuinen, recreatiedomeinen, speelbos, enz. kan hiertoe een bijdrage leveren. En tenslotte zijn er vaak bedrijfsterreinen – vooral parkings – die buiten de werkuren kunnen opengesteld worden.

3.2. Beleid op bovenlokaal niveau

JEUGDBELEID PROVINCIAAL

promotie buitenspelen (sensibilisatie en communicatie naar kinderen en ouders)

Rond buitenspelen moet een positieve sfeer gecreëerd worden, zowel naar kinderen als naar ouders. De kinderen moeten zich aangesproken weten om buiten te spelen. Het heeft daarbij niet veel zin om ze te lokken met romantische en nostalgische beelden uit een voorbij verleden. Men moet daarbij uitgaan van het huidige speelgedrag, van de ervaringen van buitenspelende kinderen vandaag. Wanneer de hedendaagse ervaringen van buitenspelen meer aan bod komen in de media zal dat wellicht een positief effect hebben.

Zowat dezelfde boodschap moet ook ouders bereiken: kinderen maken plezier buiten, ze ontmoeten elkaar, ze ontspannen zich, ze leren zich organiseren en natuurlijk maken ze ook ruzie en is er grensoverschrijdend gedrag, maar ook daarmee moeten ze leren omgaan. Het publieke domein is daarvoor een geschikte plaats.

Provinciebesturen staan dicht genoeg bij de lokale bevolking om zo'n boodschap op een genuanceerde wijze en met een ondersteuning tot acties te initiëren. We denken hierbij aan het

inschakelen van de regionale televisiezenders die regelmatig ter plekke gaan om spelende kinderen in beeld en aan het woord te laten.

VLAAMS JEUGDBELEID

- promotie buitenspelen (sensibilisatie en communicatie naar kinderen en ouders)
- begrenzing van de institutionalisering
- buitenspeelmonitor
- belang eigen tuin

Ook het Vlaams jeugdbeleid moet aan de zonet vermelde communicatie meewerken. Zij kan daarbij andere kanalen gebruiken. De buitenspeeldag is zo'n initiatief, dat wellicht kan uitgroeien tot een wijk-buitenspeeldag met ook een actieve betrokkenheid van ouders bij dat spelen. Leuke kinderboeken en TV-programma's kunnen eveneens helpen.

Een moeilijk punt is het begrenzen van de institutionalisering van de vrije tijd van kinderen. Het vrijetijdsperspectief van kinderen komt hier in de ring tegen het kinderopvangperspectief van hun ouders en beiden zijn legitiem. Het is zaak een evenwicht te vinden tussen beiden. De zoekrichting is wellicht een geïntegreerde aanpak van het vrijetijdsaanbod of een brede vrijetijdsaanpak – veeleer dan een brede school. Samenwerking en onderlinge afstemming naar timing en locatie moeten verplaatsingen beperken en meervoudig gebruik van infrastructuur bevorderen. In de mate dat het aanbod onmiddellijk kan aansluiten op de schooltijd, komt het tegemoet aan de opvangnood, maar er komt, eens de ouders thuis zijn, ook tijd beschikbaar waarover het kind zelf beschikt.

Om een gedegen zicht te krijgen op de toestand en de evolutie van het buitenspelen in Vlaanderen, en om zo het jeugdbeleid door voldoende feitenmateriaal te kunnen onderbouwen, zou een 'buitenspeelmonitor' kunnen worden ontwikkeld. Buitenspelen – hoe centraal ook in het leven van kinderen – is voornamelijk geen thema in de jeugdmonitor van het Jeugdonderzoekplatform (JOP), en ook in de door de centrumsteden gehanteerde stadsmonitor komen kinderen en jongeren eerder zwak aan bod. Kan een buitenspeelmonitor aansluiten bij de jeugdmonitor of bij de stadsmonitor?

Ook in het kader van de implementatie van de kinderrechten, meer bepaald in functie van het vijfjaarlijks verslag dat elke staat moet opmaken, zou zo'n tool van pas komen. De Vlaamse overheid kan een dergelijke tool, met een grote variatie van toepassingen, ontwikkelen en zowel zelf toepassen als ter beschikking stellen van de lokale en provinciale besturen.

Het belang van de tuin kwam ook enkele keren terug. Het is niet de bedoeling dat de overheid zich daarmee actief gaat bemoeien. Het is wel belangrijk om hiermee rekening te houden bij het ontwikkelen van bouwplannen van woningen voor jonge gezinnen. Open bebouwing op te kleine oppervlakten moet achterwege gelaten worden, omdat half open bebouwing en aaneengesloten bebouwing meer ruimte vrijlaat die actief door kinderen kan benut worden.

VLAAMS RUIMTELIJKE BELEID

De Vlaamse overheid kan een beleidscontext creëren waarbinnen kind- en speelvriendelijke ruimtelijke projecten worden gestimuleerd. Dit kan binnen een aantal ruimtelijke beleidsdomeinen, waaronder het **ruimtelijke ordeningsbeleid**, het sociale **huisvestingsbeleid**, het **stedenbeleid**, het **milieubeleid** en het **mobilitateitsbeleid**.

Een formeel en systematisch overleg met de administraties en kabinetten van voornoemde beleidsdomeinen, met organisaties die hieromtrent op het veld actief zijn, moet een aantal krachtlijnen kunnen uittekenen om het buitenspelen te stimuleren.

Volgende thema's zijn daarbij van groot belang:

– **Kwalitatieve en kindvriendelijke woonprojecten:**

De Vlaamse overheid kan richtlijnen en kwaliteitsvereisten opstellen voor verkavelingen en door goede voorbeelden in de kijker te stellen. Ook het juridische kader kan aangepast worden (bijv. een gewestelijke verkavelingsverordening, een omzendbrief m.b.t. kwalitatief verkavelen), zodat dit een instrument wordt om een minimale kwaliteit af te dwingen.

Ook de visies die ontwikkeld worden in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen II moeten

genueanceerder omgaan met dichtheden en ruimtebalans, zodat er rekening kan gehouden worden met de ruimtelijke kwaliteit en de draagkracht in het belang o.m. van kinderen.

– **Voorbeeldfunctie van de sociale huisvesting:**

De VMSW toonde reeds interesse in de thematiek van kindvriendelijkheid. Het blijft echter een opgave om kindvriendelijkheid te realiseren binnen de specifieke context van sociale huisvesting.

– **Stimuleren van meer kindvriendelijke stadsvernieuwingprojecten:**

Binnen het stedenbeleid is het 'aantrekken van jonge gezinnen naar de stad' een expliciet aandachtspunt. Onder de stadsvernieuwingprojecten moet er daartoe meer aandacht gaan naar sport- en speelruimte en bespeelbare publieke ruimte; daartoe is een scherpstelling van de prioriteiten en evaluatiecriteria nodig.

– **Verdere ontwikkeling van bespeelbare groene ruimte binnen het milieubeleid:**

De afbakening van speelzones en het creëren van speelbossen moet verder gezet worden voor gebruik in georganiseerd en in privé-verband, niet in het minst omdat groene ruimtes bij uitstek plaatsen zijn die creatieve spelvormen uitlokken.

Avontuurlijke speelruimte en harmonisch park- en groenbeheer kunnen hand in hand gaan, dergelijke initiatieven verdienen uitdrukkelijk navolging.

– **Stimuleren en subsidiëren van mobiliteitsplanning op wijkniveau:**

Voor het buitenspelen dient er op wijkniveau uitgekeken te worden naar 'wijkcirculatieplannen' of 'wijkverkeersleefbaarheidsplannen'. De opmaak én de uitvoering ervan zouden ondersteund worden, via de Mobiliteitsconvenant.

VERDER ONDERZOEK:

Tijdsordening

Kindvriendelijk karakter van een wijk

Het gebrek aan gegevens over de tijdsbesteding van kinderen en over hun manier van omgaan met tijdsordening, heeft ons tijdens dit onderzoek voortdurend parten gespeeld. Een aantal interessante aanzetten in het survey-onderzoek ten spijt, weten we nog steeds niet exact wanneer kinderen (buiten)spelen, hoe lang ze spelen, zich verplaatsen, zichzelf verzorgen, enz. Het is dan lastig om het (aandeel van) spelen correct te situeren in de context van het dagelijks leven van kinderen.

Zo'n onderzoek is duur want arbeidsintensief, maar het groeit pijlsnel naar een prioriteitsniveau dat het onvermijdelijk maakt. Niet alleen de discussie tot buitenspelen draagt daartoe bij, maar eveneens een brede discussie rond vrijetijdsbesteding, rond kinderopvang, rond brede school: het zal noodzakelijke informatie aanbrengen om het kinderleven globaal te kunnen bekijken.

Een andere vraag waar wij op stootten betrof een omschrijving van het kindvriendelijk karakter, van het klimaat van een wijk. Wat draagt daar allemaal toe bij? Welke invloed heeft het op de kinderen? Hier is etnografisch onderzoek nodig om een referentiekader te ontwikkelen, dat daarna in meerdere wijken getoetst moet worden.